

Czy Bolków należał do cystersów z Krzeszowa?

Marian Gabrowski

Polkowice

Bolków i Krzeszów to jedne z najbardziej znanych miejsc turystycznych Dolnego Śląska. Ich losy są niewątpliwie doskonale znane i na przestrzeni wieków zostały już wielokrotnie opisane. Z pewnością znajdują się jakieś epizody w ich historii, które mogą wymagać dalszych badań, ale wydaje się, że odpowiedź na postawione w tytule pytanie powinna być znana albo przynajmniej łatwa do odszukania w dostępnych publikacjach.

1. Fragment krzeszowskiego nagrobka Władysława Zedlitz. Fot. Marian Gabrowski, lipiec 2008

Będąc dziś często pierwszym źródłem informacji Wikipedia pod hasłem „Bolków” podaje: „W 1703 miasto zostało sprzedane cystersom z Krzeszowa, wchodząc w skład dóbr klasztornych”¹. Informację tę warto jednak zweryfikować, dlatego też spójrzmy do dziesiątego tomu *Słownika geografii turystycznej Sudetów*, gdzie pod hasłem „Bolków” przeczytamy: „Zmiana w dziejach Bolkowa nastąpiła w 1708 roku, gdy baron von Zedlitz sprzedał miasto i zamek klasztorowi cystersów z Krzeszowa”². Także oficjalna strona internetowa Bolkowa w opisie historii miasta informuje: „Na początku XVIII wieku Bolków staje się własnością zakonu cystersów”³. Podobne wzmianki o tym, że miasto Bolków należało do krzeszowskich cystersów, znajdują się zarówno w naukowych tekstach powszechnie szanowanych historyków⁴, jak i w pozycjach bardziej popularnych⁵.

Dlatego zatem stawiam tytułowe pytanie? Otóż wydaje mi się, że można na nie odpowiedzieć zarówno twierdząco, jak i przecząco, a obie odpowiedzi będą poprawne. Aby ten

pozorny paradoks wyjaśnić, należy o wiele dokładniej zagłębić się w szczegóły oraz, w tym przypadku niemalże dosłownie, podzielić włos na czworo.

Na początku wyjaśnijmy, co dokładnie rozumiemy przez pojęcie „Bolków”. Otóż mianem tym określa się zarówno miasto, jak i zamek. Dzisiaj zamek Bolków znajduje się w mieście Bolków, tak więc oba te terminy zlewają się nam niejako w całość,

którą określamy wspólnym mianem „Bolków”. Najstarsza znana nazwa tego miejsca to Hain, a po wybudowaniu przez księcia Bolka zamku, miasto zaczęto określać mianem „Bolkenhain”, a zamek „Bolkoburg”. Owszem, w dawnych czasach miały one wspólnego właściciela, więc w pewnym sensie można było traktować je łącznie. Jednak w kolejnych wiekach miasto stopniowo się usamodzielniało, aż w 1608 r. wykupiło od ówczesnego właściciela Bolkowa, Ladislausa von Zedlitz, wyższe oraz niższe prawo sędownicze i otrzymało pełne prawa miasta królewskiego⁶.

Tenże Władysław Zedlitz w swoim testamencie z 1625 r. wyraził wolę, aby jego doczesne szczątki spoczęły w klasztorze krzeszowskim, na co zapisał tysiąc talarów⁷. Tak też się stało. Po śmierci w 1628 r. pochowany został w Krzeszowie, gdzie do dziś jego nagrobek możemy podziwiać w Mauzoleum Piastów Śląskich. W swoim testamencie

zawarł też zastrzeżenie, że każdy kolejny spadkobierca zamku Bolków musi przynależeć do Kościoła rzymskokatolickiego.

2. Ustawiony na terenie zamku w Bolkowie kamień graniczny opactwa krzeszowskiego. Fot. Marian Gabrowski, lipiec 2008

¹ Bolków, Wikipedia, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Bolków> (dostęp: 21 stycznia 2023).

² *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, t. 10, red. M. Staffa, Wrocław 2005, s. 107.

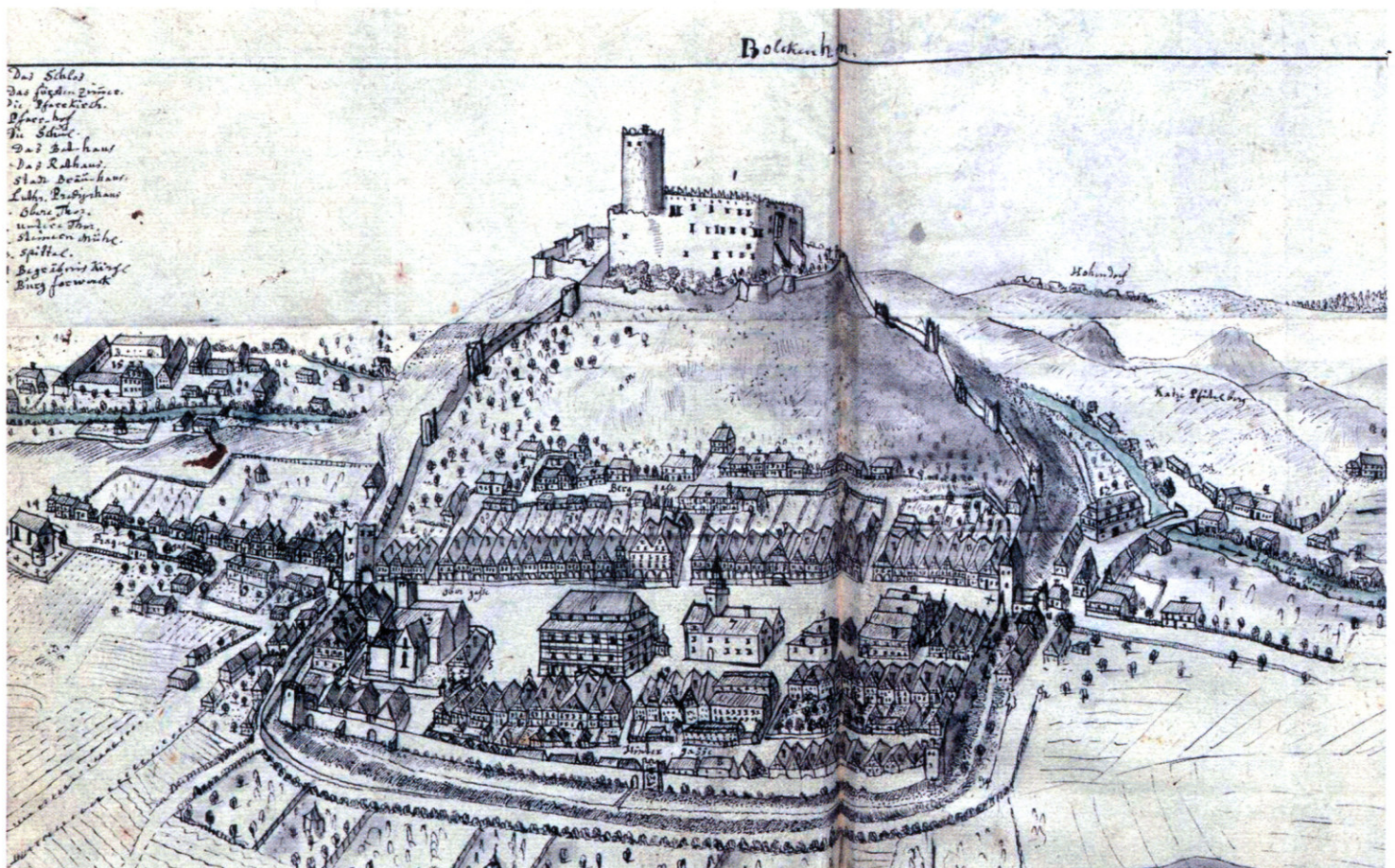
³ Bolków, Biuletyn Informacji Publicznej: Gmina Bolków, <https://bolkow.pl/pl/dla-turysty-2/21-historia-dla-turysty> (dostęp: 7 maja 2023).

⁴ P. Wiszewski, *Świat na pograniczu. Dzieje Lubawki i okolic do 1810 r.*, Wrocław 2015, s. 383.

⁵ R. Owczarek, *Zapomniane fabryki zbrojeniowe Hitlera*, Kraków 2015, s. 314.

⁶ F. Zimmermann, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, t. 5, Brieg 1785, s. 48–49.

⁷ H. Schubert, *Geschichte der Bolkoburg bei Bolkenhain*, Schweidnitz 1895, s. 37.

3. Rysunek Friedricha Bernharda Wernera z drugiej połowy XVIII w., ukazujący miasto i zamek Bolków. Na drugim planie, pod legendą, widoczne są zabudowania opisane jako folwark zamkowy, stanowiący wówczas centrum wioski Klein Waltersdorf. Źródło: Rękopis F. B. Wernera, GStA PK Berlin, sygn. XVII. HA, Rep. 135, Nr. 562/2, pag. 383v-384r.

Właśnie ten zapis stał się przyczyną licznych sporów i procesów w rodzinie Zedlitzów, które zaczęły się wkrótce po tym, jak 15 grudnia 1690 r. na zamku bolkowskim zmarł jego ostatni katolicki właściciel, Gotthard Albrecht von Zedlitz⁸.

Po dziesięciu latach nieustannych batalii sądowych majątek miał coraz większe długi podatkowe. Dlatego też spadkobiercy postanowili zaciągnąć pod jego zastaw pożyczkę, której 11 listopada 1700 r. udzielił im opat krzeszowski Dominik Geyer. Kredyt opiewał na kwotę 142 tys. talarów, a równocześnie dla zabezpieczenia objętych hipoteką dóbr zamkowych klasztor wydzierżawił je od spadkobierców na okres 6 lat, za co miał im płacić 8500 talarów rocznie, przy czym kwota ta odliczana była od rat kredytu.

Spadkobiercy szybko zdali sobie sprawę, że nie będą w stanie spłacić hipoteki, dlatego też 5 stycznia 1703 r. zawarli umowę sprzedaży zamku wraz z wszelakimi przynależnymi dobrami, opiewającą na kwotę 142 tys. talarów (albo też 191 400 florenów⁹). Jednocześnie zastrzegli sobie, że w przyszłości ich rodzina będzie mogła dobra te odkupić. Cesarz Leopold umowę zatwierdził 12 marca tego samego roku. Ponieważ w ciągu 30 lat żaden z członków rodu nie wyraził chęci wykupu zamku, toteż 9 lutego 1733 r. cesarz Karol VI wystawił dokument orzekający, że klasztor krzeszowski ostatecznie stał się właścicielem tych dóbr¹⁰.

Dlatego skorygujmy tu przywołaną wcześniej informację ze *Słownika geografii turystycznej Sudetów*. Sprzedaż nie odbyła się w 1708, lecz 1703 r.; to nie von Zedlitz sprzedawał, lecz jego

spadkobiercy; i co w niniejszym tekście jest najważniejsze, nie sprzedawano zamku wraz z miastem, gdyż to już od niemal stulecia nie wchodziło w skład tego majątku. Pewną ciekawostką jest fakt, że choć dobra zamkowe składały się z 6 wiosek¹¹, to liczne

4. Pousterny dwór przy bolkowskiej ul. Kopernika. Fot. Marian Gabrowski, czerwiec 2019

powojenne źródła, zarówno z końca ubiegłego wieku¹², jak i te niemal nam całkiem współczesne¹³, błędnie wspominają tu aż o 13 wioskach.

Zamek Bolków wraz z przynależnymi dobrami był własnością cystersów do 1810 r., kiedy to dokonano kasaty śląskich

⁸ Ibidem, s. 42.

⁹ A. Rose, *Kloster Grüssau*, Stuttgart und Aalen 1974, s. 96.

¹⁰ H. Schubert, op. cit., s. 60–61.

¹¹ A. Rose, op. cit., s. 96.

¹² A. Dudek, *Cystersi na Dolnym Śląsku*, cz. III, Wrocław 1989, s. 128.

¹³ M. Gadzina, *Przewodnik odpowiada: Historia krzeszowskiej parafii*, „Krzeszowska Pani” 2012, nr 3, s. 22.

klasztorów. Do dziś na terenie zamku zachowała się pamiątka przypominająca o tamtym okresie: dawny kamień graniczny z 1727 r. Ujrzymy na nim nie tylko pastorał i mitrę, symbole władzy opackiej, ale też litery IAG, który to skrót należy rozwinąć jako „Innocentius Abbas Grissoviensis”, czyli „Innocenty, opat krzeszowski”. Opat Innocenty Fritsch był następcą Dominika Geyera, który zmarł właśnie w 1727 r., datę wyryto na kamieniu.

Tak więc Bolków należał do cystersów z Krzeszowa. Jednakże nie miasto Bolków, lecz zamek Bolków.

W rozważaniach naszych pojawia się jednak pewna wątpliwość. Skoro zamek Bolków, będący niegdyś własnością cystersów, znajduje się na terenie miasta Bolków, to czy w związku

5. Klein Waltersdorf jako współczesna dzielnica Bolkowa. Źródło ilustracji: maps.google.pl

z tym zakonnicy posiadali fragment owego miasta? Otóż nie, gdyż w tamtych czasach zamek Bolków był położony na terenie wioski Klein Waltersdorf. Na powstałym w połowie XVIII w. rysunku Friedricha Bernharda Wernera, ukazującym Bolków, ujrzymy górujący nad miastem zamek, a obok niego folwark zamkowy, który wraz z zamkiem znajdował się właśnie w należącej do zakonu wiosce Klein Waltersdorf.

Wzniesione tu przez cystersów zabudowania, np. nieco dziś zaniedbany barokowy dwór przy ul. Kopernika 1, stojący niegdyś w centrum folwarku, cały czas przypominają o swoich budowniczych, dawnych właścicielach tych ziem. W 1929 r., ponad sto lat po likwidacji zakonu, wioska została włączona do miasta Bolkowa¹⁴ i pamięć o niej niemal całkiem przeminęła. Jednak nazwa ta niekiedy potrafi pojawić się całkiem niespo-

6. Pocztówka z uzdrowiska Bad Wiesau. Źródło: polska-org.pl

dziewanie, czego przykładem mogą być współczesne mapy Google, które do dziś, zapewne na skutek jakiegoś niedopatrzenia, południowe przedmieścia Bolkowa opisują właśnie jako „Klein Waltersdorf”.

Tak więc do cystersów należał nie tylko zamek Bolków, ale i część dzisiejszego miasta Bolkowa. Jednak w XVIII w. znajdowała się tu inna miejscowość, dlatego też zakonnicy nie byli właścicielami fragmentu dawnego miasta.

Dla dopełnienia omawianego tematu należy jeszcze wspomnieć o wiosce Wiesau, leżącej niegdyś na zachód od Klein Waltersdorf. Również ona wchodziła w skład dóbr zamku bolkowskiego¹⁵ i do 1810 r. była własnością klasztoru. W późniejszych latach przekształciła się w małe uzdrowisko, które znane było pod nazwą „Bad Wiesau”. Po wojnie, w 1946 r., miejscowość oficjalnie przemianowano na Bolków Zdrój (wtedy obowiązywała pisownia członu „Zdrój” bez łącznika)¹⁶. Choć po włączeniu wioski do Starych Rochowic nazwa ta przestała być używana, to nadal przysiółek ten, określany mianem „Bolków-Zdrój”, ujęty jest w obowiązującym wykazie urzędowych nazw miejscowości i ich części¹⁷. Znajdziemy go też na mapach Google, na zachód od Bolkowa, co można dostrzec na zamieszczonej już wcześniej ilustracji. Tak więc cystersi byli niegdyś posiadaczami dzisiejszego Bolkowa-Zdroju.

Powyzsze rozważania pokazują, że cystersi z Krzeszowa byli właścicielami jedynie zamku Bolków oraz dwóch pobliskich wiosek, z których jedna została przed wojną włączona w obręb miasta Bolków, a drugą po wojnie przemianowano na Bolków-Zdrój. Jednakże samo miasto Bolków nigdy do nich nie należało.

¹⁴ A. Dobkiewicz, S. Nowotny, *Miasto i gmina Bolków na dawnych pocztówkach*, Świdnica 2018, s. 142.

¹⁵ Oprócz tych dwóch, nieistniejących już wiosek, dobra zamkowe obejmowały też Nagórniki, Gostków, Pustelnik i Sędziszów.

¹⁶ Monitor Polski 1946, nr 44, poz. 85.

¹⁷ Dziennik Ustaw 2013, poz. 200.